

1. Vznik písemnictví na našem území, vznik a rozvoj česky psané literatury

Český stát

- zhruba kolem pol. 10. století se začíná mluvit o počátcích našeho státu
- 10. stol. – na území Čech vládnou **Přemyslovci**
 - **Bořivoj** – 1. hist. doložený Přemyslovec; uznává svrchovanost VM, přijímá odtud křesťanství; manželka Ludmila – svatá, dobrá, křesťanka
 - **Václav** – velmi klidný, zbožný, vzdělaný
 - Němci útočí na Čechy → Václav se domluví na poplatku za mír = Tribut míru – s tím nesouhlasí jeho bratr Boleslav → nechá Václava zabít r. 935 (Václav poté prohlášen za svatého)
 - **Boleslav** – nastupuje vládu, protože Václav je bez ofic. potomka
 - Boleslav přestává platit Tribut míru → válčí se Sasy × nemůže je porazit → opět Tribut míru
 - **Boleslav II.** – jeho syn
 - Přemysl Otakar II.** – král železný a zlatý (stříbrné doby v KH)
 - Václav III.**
- po r. 1310 – rod **Lucemburků**
 - **Karel IV.** – dochází k ohromujícímu rozkvětu

Románské umění

- 11.–13. stol. – rozvoj
- vzniká v zemích, které patřily k zaniklému Římskému Impériu → pak do celé Evropy
- architektura:
 - masivní, často opevněné stavby, silné zdivo, valené křížové klenby, silné podpírající sloupy s hlavicemi či svazkovými pilíři
 - okna úzká, zaklenutá půlkruhovým obloukem
 - často ornamentní výzdoba, plastiky, nástěnné malířství
 - kláštery středisky středověké románské kultury a umění – rotundy, baziliky × kamenné domy

Gotické umění

- vznik: kolem 2. pol. 12. stol. Francie
- k nám až ve 13. stol.
- vytváří kulturu a život. styl v Evropě až do poč. 16. stol.
- v malířství a sochařství hodně náboženské motivy
- architektura:
 - slabé zdi upevněné vnějš. a vnitř. opěrným systémem (oblouky, pilíře)
 - lomený oblouk (okna, dveře; lomená klenba žebrová)

- katedrála – vrcholný projev
- stavba hradů

Počátky česky psané lit. /9.–12.stol/

Staroslověnská lit. /9.–10.stol/

- poč. písemnictví u nás spjatý s **Velkou Moravou**
 - Velkomoravská říše – na území mezi dnešní JV Moravou a Slovenskem
 - systém **hradišť** chráněných kamennými valy (Mikulčice, Břeclav)
 - stavba **kostelů** (k pohřbívání, jako školy...) po r. 830 (první Mikulčice)
 - vysoká úroveň šperkařství, **umělecká řemesla...**
- kultura té doby spjata s hist. událostmi
 - r. 862 kníže **Rostislav** (VM) zve **Cyrila a Metoděje** (církvní hodnostáři, věrozvěsti z Byzantské říše, původem Slované) → mají **šířit křesťanství** ve srozumitelném jazyce
 - Rostislav se takto brání centrálnímu pohlčení VM rozšiřující se něm. říší (odkud se též šíří křesťanství, ale v nesrozumitelné latině)
- **Konstantin a Metoděj**
 - vytváří jazyk **staroslověnština** – na základě slovanského jazyka z oblasti Soluně → uznána papežem jako bohoslužebný jazyk
 - vytváří i písmo **hlaholice, cyrilice, azbuka**
 - překlady děl do staroslověnštiny **téměř celá Bible** (hl. evangelia) **Kyjevské listy** – soubor náb. textů; nejst. dochovaný text ve staroslov.; pocházejí z VM × našly se v Kyjevu → název
 - **původní tvorba**
 - zaměřená na obranu slovanského jazyka a lit.
 - **Proglas** (Předzpěv) = veršovaná předmluva pro evangelium
 - Konstantin
 - nejst. dochov. staroslov. báseň
 - o právu člověka poslouchat bohoslužbu ve srozum. jazyce
 - o jejich životě píší jejich žáci:
 - Život Konstantinův** – filozofova životní pouť; lepší
 - Život Metodějův** – chápání jako světci × neuvěřují fantastických jevů
- legendy (téměř jediná dochov. staroslov. díla)
 - především život prvních českých světců (Václav, Ludmila): **Život sv. Václava**
 - jednota panovníka a církve
 - Kniha o rodu a utrpení sv. Václava**
 - podle lat. předlohy

- vypráví o Václavovi = syn Vratislava a Drahomíry
- byl hodný, konal dobré skutky, zbožný
- Bůh ho obdařil schopností rozumět všem knihám
- Život a utrpení sv. Václava a jeho babičky sv. Ludmily**
- latinsky × obhazuje staroslov. písemnictví
- duchovní lyrika
- Hospodine, pomiluj ny** (Pane, smiluj se) asi 10. stol.
- konec 10. stol.: rozmach staroslov. lit. – český biskup Vojtěch navazuje na myšlenky Konstantina a Metoděje
- z Velkomoravských center pronikala vzdělanost do celého světa
- centrum staroslov. lit. = Sázavský klášter

Zápas staroslověnštiny s latinou /10.–11. stol./

- zánikem VM (907) přetrhány kulturní vazby s Byzancí
- užívání staroslověnštiny při bohoslužbách zakázáno → konec staroslov. lit. u nás
- vyhnání stoupenci staroslov. liturgie
- domunuje latina
- nově: liturg. báseň a drama
- 11. stol.: objevují se česká slova v cizích (hl. lat.) textech – nepřeložit. vl. jména, glosy
- čeština nehraje v počátcích našeho písemnictví význam. roli × ústní slovesnost
- dram. tvorba
 - rozvíjí se jen zvolna (přežívá jen divadlo – výstupy kejklířů)
 - počátky spojeny s církevními obřady (krátké hry k oživení kázání)
 - obřadní hry – kostelní sbor recituje či zpívá texty vztahující se k Bibli (Kristu)
 - později i světská témata → hry vytlačovány z kostelů
 - **Tři Marie** (14. stol.) – církevní drama; nejstarší česko-latinská hra, tři zbožné ženy krácejí ke Kristovu hrobu, zjeví se jim anděl a zvěstuje Kristovo zmrtnýchvstání
- legendy – lit. o světcích (sv. Václav, sv. Prokop...)

Dočasná vítězství latiny /12. stol./

- centrum lat. vzdělanosti: Pražské biskupství a postupně vznikající kláštery
- rozvoj kronikářství
- Kronika česká**
 - **Kosmas** = církevní hodnostář s dobrým postavením, široké znalosti; historik neobjektivní, dokáže zajímavě vyprávět
 - 1. velké dílo na našem území
 - psaná latinsky, prózou (i když píše latinsky, myslí česky)
 - psaná po vzoru cizích kronik
 - přehled čes. dějin od nejst. dob po 12. stol.
 - nedochována původní – jen její opisy, některé necelé

- citáty antických autorů
- tři části:
 - a) bájně vyprávění starců (z Bible)
 - b) hodnověrné vyprávění svědků
 - c) popis autorovy současnosti – nejpravdivější část
- nezmiňuje se o staroslověn. liturgii
- vrací se k němu i pozdější autoři (Vančura: Obrazy z dějin národa českého)

Česky psaná lit. /od 13./14.stol./

Laicizace /pol. 13. – pol. 14. stol./

- veršovaná epika
- autoři anonymní

legendy

- o osudech bibl. postav a cizích světců

Alexandreida

- dvorský epos
- o hrdinských činech panovníka a vojevůdce Alexandra Makedonského → ukázání ideálního středověkého panovníka (Přemysl Otakar II.)
- jeho vychovatel Aristoteles (dává Alexandrovi rady)
- formální vytříbenost a vznešenost

Dalimilova kronika

- české dějiny, podle Kroniky české (od stvoření světa do počátku 14. stol.)
- dílo vlastenecké
- jazyk blízký běžné mluvě
- historicky nespolehlivé
- název (Dalimil) vznikl nedopatřením

O Libušině proroctví

- lid chce, aby mu vládl muž – Libuše říká, že mužská vláda je tvrdší než ženská, a že to nesmí být cizinec, ten by prý zahubil její lidstvo

O selské kněžně Boženě

- na lovu si kníže Oldřich všimne prosté ženy Boženy → vezme si ji raději než nějakou vznešenou cizinku (s příchodem cizinky by totiž hrozila záhuba českého národa)

Demokratizace /pol. 14. stol. – 1420/

- zlidovění (autoři: měšťanstvo, střední vrstva)
- úplný překlad Bible
- nově: žakovská poezie
 - žáci VŠ – rozmarná poesie (Písň žáků darebáků), příliš odvážané
 - dva náměty: 1. milostné 2. nedostatek peněz
- kronikářství

- **Zbraslavská kronika** – o význam. událostech
- duchovní lit. (legendy a písně)
 - **Legenda o sv. Prokopu**
 - zájem o současné problémy
 - zdůrazňuje češství, vlastenectví a pomoc chudým
 - Prokop – opat Sázavského kláštera, muž z lidu, zbožný, pracovitý, obětavý → prohlášen za svatého)
 - **Legenda o sv. Kateřině**
 - i v jiných zemích, původní latina
 - o světici, která za křesťanství byla ochotna vytrpět mučení
- výchovné a satirické básnictví
 - **Hradecký rukopis**
 - nalezen v Hradci Králové
 - neznámý autor; básně z doby Karla IV.; výchovné
 - 1. část: **Desatero kázanie božie** – jak se lidé proviňují proti Božím příkázáním; autor naznačuje tresty
 - **7. Příkázání** – Nekradte cizího zboží (nepokradeš)
 - všichni lidé z různých vrstev kradou – tím jsou hříšní
 - skončí jako trubci, kteří jsou vypuzeni ze svého úlu, když končí léto
 - 2. část: **Řemeslníci a konšelé** – jak jsou lidé (řemeslníci a konšelé), nepoctiví; naznačuje tresty; mají obecnou platnost
 - **Satira o řeznících**
 - tři přestupky:
 1. prodávají kozinu za nejlepší skopové
 2. prodávají býčí za nejlepší hovězí
 3. v zimě neodlévají vodu, ta zmrzne a maso váží víc
 - 3. část: **O lišce a džbánů** – první česká dochovaná bajka; námět pravděpodobně Ezopův
 - tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne
 - **Podkoní a žák** – typická klasická básnická satira; v krčmě se oba sejdou a vychvalují své postavení (ve skutečnosti se mají zle – ironie)
 - šlechtická lit.
 - **Tristram a Isolda** – epos o lásce dvou mladých lidí
 - starý král se zamiluje do krásné Isoldy a posílá pro ni krásného, mladého Tristrama → zamilují se do sebe (Isolda měla od matky nápoj, aby se zamilovala do krále × nepodařilo se) → nešťastní – oba se ožení bez lásky → Tristram smrtelně onemocní – žádá svou ženu, aby mu přivedla Isoldu × žárlivá žena to neumožní → Tristram umírá a s ním i Isolda
 - měšťanská lit. (drama)
 - **Mastičkář** – vychází z velikonočních Her tří Marií (nákup mastí)
 - Rabín žádá mastičkáře, aby ho vzal do učení → oblíbí si ho → chodí spolu po světě a prodávají masti (léčí, ale zároveň okrádají nemocné lidi)

- hrdinské eposy
 - **Píseň o Rolandovi, o Karlu Velikém** (Fr.), **Píseň o Cidovi** (Španělsko)
- **Bible** („kniha knih“)
 - 1. překlad r. 400 Jeroným – tato forma přetrvala dodnes
 - **Starý zákon**
 - delší a starší část Bible
 - jazyk: hl. hebrejsky, část aramejsky a řecky
 - pův. sbírka posvát. židov. knih, kt. přešlo z židovství vzniklé křesťanství
 - židovské dělení: 3 části (Tóra, Proroci a Spisy)
 - křesťanské dělení: 4 části
 - 1) **Pentateuch** (5 knih Mojžíšových/Tóra; nejstarší knihy) – Genesis (stvoření světa), Exodus (Mojžíš vyvede Izrael z Egypta), Leviticus, Numer (sčítání lidu)
 - 2) **historické spisy** (např. Jozue)
 - 3) **prorocké knihy** (např. Jonáš, Zacharjáš, Malachiáš)
 - 4) **mudroslovné knihy** (např. Jób)
 - **Nový zákon**
 - druhá část Bible
 - jazyk: řečtina (všechny knihy)
 - vznik: 1. století n. l.
 - 27 knih, jež se všechny přímo či nepřímo týkají osoby Ježíše Krista
 - 1) **Evangelia** (4: Lukášovo, Matoušovo, Markovo, Janovo) – život Ježíše Krista
 - 2) **Skutky apoštolů** – popisují vznik Církve a misijní činnost apoštola Pavla
 - 3) **Epistoly** – listy apoštolů Pavla, Petra, Jakuba a Jana
 - 4) **Zjevení Janovo** (Apokalypsa)
- Nová Bible Kralická – nový český překlad Písma